

SENDİKACILIKTA SOSYAL DEMOKRASİ MODASI

14 Nisan 2025

Yıldırım Koç

Kemalist Devrim'in veya Atatürkçülüğün geri plana itilip yeni arayışların gündeme geldiği günlerde, sosyal demokrasi derneklerinin yanı sıra, sendikacılıkta da bir "sosyal demokrat" hareket başladı. Bu süreçte, CHP içindeki bazı gruplar ve SDDF etkili oldu.

Bazı sendikacılar, Kemalizm'e sarılmak yerine, Avrupa'dan da etkilenecek, içeriği anlaşılmamış bir "sosyal demokrasi"ye yöneldi.

Türk-İş içindeki önce 4 ve ardından 12 sendika, 1971 yılında Sosyal Demokrat Sendikalar Hareketini başlattı.

Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk, D.Ulaş-İş Genel Başkanı Feridun Şakir Öğünç, Yol-İş Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu ve Petrol-İş Genel Başkanı İsmail Topkar tarafından 14 Ocak 1971 günü toplanan Türk-İş Yönetim Kurulu'na "*1971 Türkiye'sinde İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar*" konulu bir rapor sunuldu. Raporda "Siyasi Demokrasiden Sosyal Demokrasiye" başlıklı bir bölüm yer alıyordu (Baştürk, Abdullah -F.Şakir Öğünç-Halit Mısırlıoğlu-İsmail Topkar, *1971 Türkiye'sinde İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar*, 1971;24-39). Ancak metnin hiçbir yerinde sosyal demokrasi konusu ele alınmamıştı.

Raporun "Sonuç" bölümünde, "Sosyal Demokrat ve Reformcu Sendikacılık Hareketini Gerçekleştirecek Yeni İlkeler, Yeni Amaçlar, Yeni Metodlara Ait Öneri Özetleri" başlığı altında, "Sendikacılıkta Atatürkçülük ülküsüne sarılış!" ve "Sosyal Demokrasi ilkesine sarılış ve Sosyal Demokrat kadrolaşmaya yöneliş!" (Baştürk,1971;202) ifadeleri yer alıyordu.

Türk-İş'e bağlı 12 sendika ve federasyonun yöneticileri, 1971 yılı Ocak ayında hazırlanan ve Türk-İş'e sunulan *4'ler Raporu*'ndan sonra, Türk-İş'e bağlı 12 sendika ve federasyon "*Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem*" başlıklı bir rapor hazırladı. Rapor önce teksir makinesiyle çoğaltıldı ve ardından kitap olarak bastırıldı: Besin-İş, DYF-İŞ, Genel-İş, Ges-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş, Türk Deniz Ulaş-İş, Türk Harb-İş, T.Oleyis, YOL-İŞ, *Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem*, Ankara, 1971.

Bu raporun Mustafa Şükrü Koç tarafından yazıldığı belirtilmektedir. Şükrü Koç'un *Özgür İnsan Dergisi*'nde yayımlanan "Türk Sendikacılığının Darboğazları" yazısının tanıtımında şöyle denmektedir: "Yazarın eğitimle ilgili üç eseri, Sosyal Demokrat Düzen adında sendikalarla ilgili bir eseri vardır." (*Özgür İnsan*, Şubat 1973, No.9, s.45) Şükrü Koç, 1961-1965, 1965-1969 ve 1973-1977 dönemlerinde CHP listesinden Aydın milletvekili olarak TBMM'de görev yaptı. 1961-1965 döneminde ayrıca Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun genel başkanıydı. 1969 yılından itibaren de Abdullah Baştürk'ün genel başkanlığını yaptığı Genel-İş Sendikası'nda uzman olarak çalıştı.

Raporun "GİRİŞ" bölümünde Türkiye'nin 12 Mart 1971 müdahalesi öncesinde yaşadığı süreç ve "Sosyal Demokrat Düzen"e duyulan ihtiyaç şöyle özetleniyordu: "Ülkemizin sanayileşmesini sağlam yöntemlere kavuşturmak, tarımını adaletli ve haysiyetli bir ekonomi dilimi haline dönüştürmek için gerekli bütün çareleri kapsayan bu çalışmalarla SOSYAL DEMOKRAT TOPLUM DÜZENİ kurulması önerilmiştir." (Besin-İş, DYF-İŞ, Genel-İş,

Ges-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez-Büro-İş, Türk-Deniz-Ulaş-İş, Türk Harb-İş, T.Oleyis, Yol-İş, *Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar Yöntem*, Ankara, 1971;5)

Raporda, “Niçin Marksizm Değil” başlıklı bölümde “sosyal demokrasi”nin ne olduğu konusunda aşağıdaki değerlendirmeler yer alıyordu:

“Bu genel deyimler içerisinde benimsediğimiz Sosyal Demokrat ideolojinin temellerini şöyle açıklayabiliriz. İnsan, emeği ve yaşantısı ile devletin de servetin de kölesi olmamalıdır. Üretimden yaratılan fazla değer bütünü ile kişilerin, zümrelerin, sermaye sınıflarının elinde birikince kapitalist toplum düzeninin bütün adaletsizlikleri hem büyüyerek hem de ömrünü uzatarak sürüp gider. Artık değer devletin elinde yoğunlaşırsa, ekonomik yönden sömürü ortadan kalksa bile, insan hak ve özgürlüklerini kendiliğinden ortadan kaldırma eğilimi doğar. Devlet, belki kapitalist sınıfların çıkar tezgahı olmaktan kurtulur, ama kendisi bir sosyal baskı gücüne dönüşebilir. Çünkü, devlet denilen iktidar gücünü, kimler elinde bulunduruyor ise, bunlar kısa zamanda kendilerini toplumdan, işçilerden, köylülerden, koparabilir. Onlara yabancılaşır. Yeni bir bürokrat ya da teknokrat sınıf doğar. Ve toplumu kendileri yönetmeye kalkabilirler. Oysa, üretimin değer fazlası bir tahakküm, bir baskı, bir yönetim gücü değil, insanların ve toplumların mutluluğu için araç olmalıdır.

“Sosyal Demokratlar olarak insan hak ve özgürlüklerine bağlılığımız demokratik ilkelere inançlarımız yönünden Marksistleri reddettiğimiz gibi, millî koşulların bir yana atılarak doktrin katı kalıpları içinde toplumumuzun sıkışıp kalmasından yana da değiliz. Örneğin; biz Sosyal Demokratlar, Türkiye’nin esasen kıt olan kamu kaynaklarını özel teşebbüs elindeki üretim araçlarını kamulaştırmada kullanmak istemeyiz. Bunun yerine bu kaynakların yeniden kurulacak Devlet Teşebbüslerinin finansmanında kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz.” (Besin-İş,1971;13-14)

“Böylece, önerdiğimiz Sosyal Demokrat düzende, üretim araçlarının mülkiyeti, Marksist ekonomide olduğu gibi yalnız devlet elinde ya da kapitalist ekonomide görüldüğü üzere yalnız belirli bir küçük azınlık elinde yoğunlaşmış olmayacaktır. Aksine, insanların tarihler boyu ‘kutsal’ saydıkları mülkiyet hakkı ve her ferdin gönlünde daha çok çalışmanın, ilerlemenin başlıca motivasyonu olan ‘teşebbüs’ özgürlüğü, üretime katılan bütün unsurlar arasında daha yaygın bir biçimde yerini bulmuş olacaktır.” (Besin-İş,1971;15)

Raporun “Sonuç” bölümünün sonunda da şu değerlendirme yer alıyordu: “Sosyal demokrasi, ideolojisiyle, yöntemiyle, Türk halkının asırlar boyu özlediği düzenin adıdır. Bunu da Türk işçi hareketinin önderliğinde gerçekleştirecektir.” (Besin-İş,1971;380)

Bu iki rapor sürecinde kendilerini “sosyal demokrat” olarak nitelendiren ve isimlendiren sendikalar, 1971 yılından itibaren Türk-İş’in 1973 günleri toplanacak olan 9. Genel Kurulu’na dönük çalışmalarını hızlandırdılar ve 4–5 Aralık 1971 günleri Sapanca’da yaptıkları bir toplantıda “Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi” adıyla bir yapılanmaya gittiler. Ancak bu yapılanma da Türk-İş içindeki saflaşmada etkili bir güç olmadı.

Türk-İş içindeki CHP’li sendikacılar, 1976 yılında “Türk-İş Üyesi Sosyal Demokrat Sendikalar” adıyla yeni bir hareket başlattı. Türk-İş Üyesi Sosyal Demokrat Sendikalar hareketinde yer almış örgütlerin de içinde bulunduğu Türk-İş üyesi 20 sendika 15 Temmuz 1977 günü yaptıkları ortak açıklamada Milliyetçi Cephe karşıtı siyasi bir tavır aldı. Bu

sendikalar 1978 yılında da Ecevit Hükümeti'ne destek verdiklerini açıklayan bir bildiri yayınladı. Ancak daha sonraki yıllarda "sosyal demokrat sendikalar"ın bir etkinliği görülmedi.

28 Eylül 1978 günü ise Feridun Şakir Öğünç'ün genel başkanlığında Türkiye Sosyal Demokrat İşçi Sendikaları Konfederasyonu kuruldu. Örgüt, "demokratik sosyalizmi" amaçlıyordu. (Sosyal Demokrat-İş, *Türkiye Sosyal Demokrat İşçi Sendikaları Konfederasyonu Kuruluş Bildirgesi, Demokratik Sosyalizm Yolunda Türk İşçi Sınıfı ve Türk Sendikacılığı*, İstanbul, 1978)

Sendikacılıkta her iki hareket de işbirlikçi değildi; ancak Avrupa'daki işçi hareketinden etkilenmiş durumdaydı.